

Я. Я. Іваноў

**АБАГУЛЬНЕНАСЦЬ ЗМЕСТУ ЯК ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ПРЫМЕТА
АФАРЫСТЫЧНЫХ АДЗІНАК**

В статье рассматривается семантика обобщения действительности в афоризме на материале белорусского, русского, польского и английского языков. Установлено, что обобщение действительности приобретает в афоризмах специфический характер – универсальность, когда сообщается о целых классах неединичных объектов, количество

которых когнитивно нерелевантно для носителей языка. Формальным показателем отличия афоризма от иных фраз является невозможность его спонтанного употребления в речи для выражения ограниченного множества объектов или единичного объекта. Универсальное обобщение действительности является основным категориальным признаком афоризма, на основании которого он противопоставляется, с одной стороны, иным высказываниям (фразовым текстам), а с другой, фразеологическим единицам.

Афарызмы шырока вивучаюцца як аб'ект лінгвістыкі тэксту, стылістыкі, фразеалогіі, парэміялогіі, лінгвакраіназнаўства [1], ствараюцца комплексныя лінгвістычныя апісанні афарызма як фразавага тэксту (у рускай [2] і ўкраінскай мове [3]), а таксама як маўленчай і моўнай адзінкі (на матэрыяле беларускай мовы [4], рускай, польскай, англійскай, нямецкай моў [5; 6; 7]). Разам з тым агульнапрынятага лінгвістычнага разумення афарызма не сфарміравалася. Найбольш спрэчнымі з'яўляюцца спробы акрэсліць яго прыметы. Так, у вызначэнні афарызма выкарыстоўваюцца паняцці «лаканічны», «арыгінальны», «глыбокі», «дасканалы», «яскравы», «трапны» і да т.п., якія не з'яўляюцца ўласна мовазнаўчымі [4, с. 28]. У апошні час акрэслілася тэндэнцыя да пошуку адной вызначальнай уласцівасці (прыметы) афарызма, на падставе якой можна было б аб'яднаць усе тыя разнастайныя паводле зместу і формы выразы, якія звычайна называюцца «афарызмы», у адну катэгорыю адзінак. У якасці такой прыметы прапануецца ідыяматычнасць [8], «выслоўнасць» (прыналежнасць да маўленчага жанру выслоў'яў) [9], «канцэптэўнасць» (адлюстраванне набольш актуальных для носьбітаў мовы паняццяў-«канцэптаў») [2, с. 27], пашпартызаванасць (вядомасць носьбітам мовы яго аўтара) [Там жа, с. 29–30], узнаўляльнасць [10] ці інш. Аднак усе названыя прыметы ўласцівы не толькі афарызмам, але і многім іншым відам выказванняў, што не звужае паняцце афарызма да асобнай лінгвістычнай катэгорыі, а, наадварот, пашырае яго да любога выказвання, якое з'яўляецца ідыяматычным, пашпартызаваным, узнаўляльным і г.д.

Мэта даследавання – вызначыць і апісаць спецыфічныя характарыстыкі абагульненасці зместу як уласна лінгвістычнай прыметы афарызма ў аспекце яго разумення як асобнай катэгорыі звышслоўных адзінак.

Матэрыялы і метады. Пры вызначэнні і апісанні прымет афарызма як асобнай катэгорыі лінгвістычных адзінак мэтазгодна выкарыстоўваць камбінаваныя дэдуктыўны і індуктыўны метады, сінтэз і аналіз лінгвістычных фактаў (на матэрыяле розных моў і разнастайных форм іх існавання) [4, с. 7]. Пры апісанні абагульненасці зместу як уласцівасці афарыстычных адзінак выкарыстаны прыёмы семантычнага аналізу.

Фактычны матэрыял даследавання складаюць афарыстычныя адзінкі беларускай, рускай, польскай і англійскай моў, атрыманыя паводле выбаркі з літаратурных тэкстаў, жывой гутарковай мовы, лексікаграфічных крыніц (усяго больш за 12000 адзінак, амаль прапарцыянальна прадстаўленыя ў чатырох мовах), адлюстраваныя ў падрыхтаваных аўтарам слоўніках [12; 13; 14; 15; 16] і слоўнікавых матэрыялах [17; 18], а таксама ў шэрагу іншых афараграфічных крыніц [19; 20].

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне. Афарыстычныя адзінкі (афарызмы) ва ўласна лінгвістычным разуменні – гэта аднафразавыя, намінацыйныя, дыскурсіўна самастойныя, пераважна звышслоўныя, узнаўляльныя, устойлівыя адзінкі, якім могуць быць уласцівы ідыяматычнасць і ўжыванне як асобнага тэксту і якія адрозніваюцца ад усіх іншых звышслоўных адзінак катэгарыяльна вызначальнай прыметай – адметнай абагульненасцю зместу [11, с. 84].

Адметнасць абагульненага зместу ў афарызмах праяўляецца ў яго ўніверсальным характары [21], што дэтэрмінуе іх семантычную спецыфіку як катэгорыі лінгвістычных адзінак, таму патрабуе спецыяльнага абгрунтавання.

Даследаванне паказала, што абагульненасць зместу як прымета афарызмаў проціпастаўляе іх усім іншым звышслоўным адзінкам, у якіх рэчаіснасць адлюстроўваецца канкрэтна і/або адзінкава, параўн.: *Ад работы коні дохнуць – Ад такой работы коні дохнуць*; руск. *Книга учит нас жить – Книга лежит на столе*; польск. *Każdy początek jest trudny – Początek tej sprawy był trudny*; англ. *The city is not built in a day – Rome was not built in a day* і да т.п.

Абагульненасць зместу афарыстычных адзінак мае не функцыянальны, а субстанцыянальны характар (не выяўляецца ў кантэксце іх ужывання, а існуе незалежна ад яго), таму да афарызмаў трэба адносіць толькі тыя звышслоўныя адзінкі, што маюць семантычна-сінтаксічную структуру т.зв. «абстрактнага сказа» (рус. *абстрактное предложение*, англ. *universal analytical proposition*, ням. *abstracter Satz*) – такога «сказа, які змяшчае ўсеагульныя ці пазачасавыя сцвярджэнні» [22, с. 30], напр.: *Смерць нікога не абходзіць*; *Хваробы лечаць і атрутамі (М. Багдановіч)*; рус. *Краткость – сестра таланта (А. П. Чехов)*; *Ум хорошо, а счастье лучше*; польск. *Człowiek nie jest stworzony na lzy i uśmiechy, Ale dla dobra bliźnich swoich (A. Mickiewicz)*; *Głupia rozmowa niewarta słowa*; англ. *Art is long, life is short; Time is money (B. Franklin)* і інш.

Не адносяцца да афарызмаў тыя звышслоўныя адзінкі, якія хоць і могуць стварацца або ўзнаўляцца ў маўленні як сродак абагульнення аднатыпных сітуацый, але не з'яўляюцца паводле зместу і граматычнай формы абстрактнымі сказамі (змяшчаюць часава, прасторава ці персанальна канкрэтызаваныя сцвярджэнні), напр.: *Ад вёскі адбіўся, у палац не папаў (Я. Купала)*; *Спяваеш добра, ды ці тое? (Я. Колас)*; *Абедаў, а жывоц не ведаў*; *Вырас пад неба, а дурань як трэба*; *Ішоў ваякам, а назад ракам*; *Ні села, ні пала, захачела баба сала (прыказкі)*; рус. *Бойцы поминуют минувшие дни / И битвы, где вместе рубились они (А. С. Пушкин)*; *Гладко было на бумаге, да забыли про овраги (Л. Н. Толстой)*; *Будет и на нашей улице праздник*; *Не мы первые, не мы последние (пословицы)*; *Птичку жалко! (крылатые слова из популярной кинокомедии «Кавказская пленница»)*; польск. *Posiadł wiedzę, ale jej nie zapłodnił (S. J. Lec)*; *Chcąc skarać raka, w wodę go wrzucił; Reputacja na psy poszła (przysłowia)*; англ. *Care killed a cat; Don't teach your grandmother to suck eggs; First catch your hare; Give us the tools, and we will finish the job; If you don't like it, you can lump it (proverbs)* і да т.п.

Абагульненасць зместу набывае ў афарыстычных адзінках адметны характар у параўнанні з абагульненасцю значэнняў лексічных і фразеалагічных адзінак, з абагульненасцю марфалагічных і сінтаксічных значэнняў, катэгорый і форм, а таксама з абагульненасцю зместу выказванняў неафарыстычнага характару. Абагульненасць у афарыстычных адзінках у адносінах да той рэчаіснасці, якая абагульняецца, не з'яўляецца рэчыўнай, абстрактнай ці вобразнай, як у лексічных і фразеалагічных адзінак, не характарызуецца адцягненым зместам і ўнутрымоўнай прыродай, як у граматычных значэннях. Абагульненасць у афарыстычных выказваннях мае не факталагічны (рэгіструючы) характар, як у іншых абагульненых выказваннях, а ўніверсальны (усеагульны) характар, прызначаны не для адлюстравання агульных мностваў сувязей паміж агульнымі мноствамі аб'ектаў (*Усім гэтым X заўсёды ўласцівы ўсе гэтыя Y* або *Усе гэтыя X заўсёды робяць усе гэтыя дзеянні Y* і да т. п.), а для намінацыі пазачасавых і нелакалізаваных сувязей паміж адразу цэлымі класамі неадзінкавых аб'ектаў (*Усім X класа X заўсёды ўласцівы ўсе Y класа Y* або *Усе X класа X заўсёды робяць усе дзеянні Y класа Y* і да т. п.).

Так, усе абагульнененыя па зместу выказванні размяжоўваюцца на тыя, у якіх абагульненне мае факталагічны (рэгіструючы) характар, і тыя, у якіх яно мае ўніверсальны (усеагульны) характар. Пры факталагічным (рэгіструючым) абагульненні ў выказванні паведамляецца пра аб'екты (прадметы, уласцівасці, працэсы і г.д.) у выглядзе іх канкрэтнага мноства (калі іх колькасць дакладна вядома ўдзельнікам маўленчага акта) або рэгіструючага мноства (калі іх колькасць дакладна не вядома, але актуальна для носьбітаў мовы). У першым выпадку паведамляецца пра пэўную колькасць неадзінкавых аб'ектаў, напр.: *Па ўсіх школьных прадметах праводзяцца алімпіяды вучняў*; *Дзеткі падраслі – хатку распраслі*; рус. *Все планеты солнечной системы вращаются вокруг своей оси*; *Зубы у человека вырастают два раза в жизни*; польск. *Pegaz nie powinien być kuty na wszystkie cztery nogi* (S. J. Lec); *Co trzydzieści lat to i inny świat*; *Co siedem lat charakter się zmienia* (przysłowia); англ. *All days of the week are good*; *It will be all the same a hundred years hence* (proverbs) і інш. Або нават пра адзінкавыя аб'екты, якія ўтвараюць мноства з аднаго элемента, напр.: *І на сонцы ёсць плямы*; *Не адзін Гаўрыла ў Полацку*; рус. *В России две напасти: Внизу – власть тьмы, А наверху – тьма власти* (В. А. Гиляровский); *Двум смертям не бывать, а одной не миновать* (у прамым значэнні); *Москва слезам не верит*; польск. *Pamiętajcie o tym, że jeśli diabeł chce kogoś kopnąć, nie uczyni tego nigdy swym końskim kopytem, lecz swą ludzką nogą* (S. J. Lec); *Świata nie przerobisz*; *Wszędzie słońce świeci*; англ. *The devil can cite Scripture for his purpose* (W. Shakespeare); *Christmas comes but once a year*; *Homer sometimes nods*; *Let the world wag*; *Light not a candle to the sun*; *Tell it not in Gath* (2 Kings, I, 20); *When in Rome do as the Romans do* і да т.п. У другім выпадку паведамляецца пра мноства неадзінкавых аб'ектаў, колькасць якіх можа быць дакладна не вядома, але з'яўляецца абмежаванай (кагнітыўна рэлевантная для носьбітаў мовы), напр.: *Кожнае свята ў гаду дорыць добры настрой*; рус. *Мои года – мое богатство* (крылатые слова из

популярной песни); польск. *Epoki tworzy archeologia* (S. J. Lec); *Wszystkie systemy filozoficzne mają jak cienie, a msza po staremu się odprawia* (H. Sienkiewicz); англ. *All metals are electrical conductors* і да т.п.

Пры ўніверсальным (усеагульным) абагульненні рэчаіснасці ў выказванні паведамляецца пра аб'екты, іх уласцівасці ці сувязі паміж імі ў выглядзе не як мноства, а як класа. У такім выпадку паведамляецца толькі пра неадзінкавыя аб'екты, колькасць якіх з'яўляецца неабмежаванай і ў нейтральнай пазіцыі выказвання (па-за кантэкстам) не можа быць дакладна вядомай ні пры якіх абставінах (кагнітыўна нерэлевантная для носбітаў мовы), нават калі іх аб'ём дыферэнцыяваны аўтарам афарызма з мастацкай, рытарычнай ці іншай мэтай, напр.: *Другі баран – ні «бэ», ні «мя», а любіць гучнае імя* (К. Крапіва); *Некаторыя пісьменнікі вельмі не любяць, калі крытыкі называюць сябе чытачамі ў першую чаргу* (В. Каваленка); рус. *Есть времена, есть целые века, В которые нет ничего желанней, Прекраснее тернового венка* (Н. А. Некрасов); *Одного яйца два раза не высидишь!* (К. Прутков); *Только влюбленный имеет право на звание человека* (А. А. Блок); *Что русскому здорово, то немцу смерть*; польск. *Niektórz ludzie pozbawieni są daru widzenia prawdy* (S. J. Lec); англ. *An Englishman's house is his castle*; *The biter is sometimes bit*; *It takes two to make a quarrel*; *Some Like It Hot* (movie title); *Where ignorance is bliss, tis folly to be wise* (T. Gray) і інш.

Фармальным паказчыкам аднясення пэўнай абагульненай па зместу фразы да катэгорыі афарыстычных адзінак з'яўляецца, па-першае, магчымасць яе ўжывання ў маўленні ў дачыненні да цэлых класаў тых аб'ектаў, аб якіх у ёй паведамляецца, а па-другое, немагчымасць яе ўжывання ў спантаным маўленні для адлюстравання абмежаванага мноства суб'ектаў (аб'ектаў, дзеянняў) і/або адзінкавага суб'екта (аб'екта, дзеяння) без узнікнення супярэчнасці здароваму сэнсу або жыццёваму вопыту носбітаў мовы. Напр.: *Дзеткі надраслі – хатку растраслі* (не можа ўжывацца ў дачыненні да ўсяго класа *дзеткі*, а толькі да пэўных *дзетак* тых, вядомых суразмоўцам бацькоў, чыю *хатку растраслі*)*; рус. *Педагоги обязаны быть терпеливыми* (не можа ўжывацца ў дачыненні да дадзенай групы педагогаў без дыскурсіўных канкрэтызатараў – *нашей школы* і г.д.); *Птичку жалко!* (не можа ўжывацца ў дачыненні да ўсяго класа *птички*, якіх *жалко*, што адлюстравана ў аўтарскім кантэксте, дзе кінагерой шкадуе па канкрэтнай *птичке* (з застольнага тоста), якая вырашыла паляцець на Сонца і спаліла сабе крылы; крылаты выраз ужываецца ў функцыі выклічніка, каб адлюстраваць «паказны жаль, жартаўлівае шкадаванне пра тое, што здарылася (пры гэтым рэпліка наўмысна ўзмацняецца знарочыстым усхліпваннем)» [23, с. 171]); польск. *Głupia rozmowa niewarta słowa* (не можа ўжывацца ў дачыненні да дадзенай *rozmowy* без канкрэтнага ўказання на яе – *Ta, Twoja* і г.д.); англ. *Art is long* (нельга выкарыстаць у маўленні ў дачыненні да жыцця пэўнай асобы без дыскурсіўных канкрэтызатараў – *He, She, Their* і г.д.) і да т.п.

* Устойлівы выраз *Дзеткі <чыё> надраслі – хатку растраслі* нельга блытаць з прыказкай *Дзеткі надраснуць – хатку растрасуць*, якая мае абагульнена-ўніверсальны змест 'Вялікія дзеці вымагаюць ад бацькоў вялікіх выдаткаў'.

Абагульненасць зместу ў афарыстычных адзінках можа суправаджацца пераноснай матывіроўкай як асобных кампанентаў, так і агульнага значэння выказвання. Пры гэтым асобныя пераасэнсаваныя лексічныя ці звышслоўныя кампаненты афарызма могуць у сваім прамым значэнні не мець абагульненага зместу, абазначаць канкрэтныя, у тым ліку адзінкавыя, аб'екты.

Агульнае прамое значэнне пераасэнсаванага афарызма (яго прататыпа) не абавязкова з'яўляецца абагульненым у адрозненне ад агульнага пераноснага значэння, абагульненасць якога застаецца ў такім выпадку адзіным надзейным семантычным крытэрыем кваліфікацыі ўстойлівай фразы як афарызма, напр.: *Сёння гукнула, а заўтра ручкі згарнула* ('Кажуць пра што-небудзь нетрывалае, часовае, не разлічанае на доўгі век') [24, с. 211–212] – не афарызм (пераноснае значэнне канкрэтызаванае); *В Тулу со своим самоваром не ездят* ('С собой не берут того, чего много там, куда едут, чем славится то место, куда едут') [25, с. 63] – афарызм (пераноснае значэнне абагульненае); польск. *Pies na sianie leży, sam go nie je, a krowie go nie da* ('Гаворыцца пра скупага, пра таго, хто дзейнічае неабдуманая; асуджаецца безгаспадарліваасць: марна траціцца тое, што магло быць карысным сабе або іншым') [15, с. 68] – не афарызм (пераноснае значэнне канкрэтызаванае, выраз не можа ўжывацца ў дачыненні да ўсіх, мае сэнс толькі ў дачыненні да пэўнага індывіда, пра скупасць якога ідзе размова, або да пэўнай сітуацыі, безгаспадарлівыя вынікі якой асуджаюцца ў паведамленні); англ. *Don't teach your grandmother to suck eggs* («Не вучыце вашу бабулю піць яйкі», пераасэнсавана 'Не давай сваіх парад таму, хто значна больш дасведчаны, чым ты') [26, р. 147] – афарызм (пераноснае значэнне абагульненае) і інш.

Устаноўлена, што існуе ўсяго толькі адна аблігаторная прымета, якая характарызуе афарыстычныя адзінкі як асобную лінгвістычную катэгорыю (проціпастаўляе афарызмы іншым звышслоўным адзінкам). Такой прыметай з'яўляецца адметная (універсальная) абагульненасць зместу. Яе мэтазгодна кваліфікаваць як катэгарыяльную для афарыстычных адзінак, паколькі яна з'яўляецца для іх унікальнай (не сустракаецца ні ў якіх іншых звышслоўных адзінках) і маніфестуе спецыфічную якасць (універсальную абагульненасць) плана зместу, што адрознівае афарызмы ад усіх іншых звышслоўных адзінак. Такую якасць плана зместу варта кваліфікаваць як **афарыстычнасць**. Толькі тыя звышслоўныя адзінкі, якім уласціва якасць афарыстычнасці, могуць тэрміналагічна кадыфікавацца з дапамогай атрыбута **афарыстычны** (паняцце і тэрмін *афарыстычны*, у сваю чаргу, мэтазгодна выкарыстоўваць у адносінах толькі да зместу афарызмаў або тых тэкстаў, дзе ўжываюцца афарызмы). Афарыстычным з лінгвістычнага пункту погляду можа быць толькі адметны (універсальны) абагульнены змест. Усе іншыя трактоўкі паняцця «афарыстычны» (накшталт «лаканічны», «сціслы», «выразны» і да т.п.) не з'яўляюцца лінгвістычнымі, паколькі іх немагчыма несупярэчліва абгрунтаваць у тэрмінах лінгвістыкі.

У сувязі з вызначэннем абагульненасці зместу як адной з прымет афарыстычных адзінак паўстае праблема іх суадносін на гэтай падставе з

іншымі малымі тэкставымі формамі і з фразеалагічнымі адзінкамі, а таксама праблема апісання семантычнай спецыфікі афарызма, што з'яўляецца прадметам далейшых даследаванняў.

Такім чынам, абагульненасць зместу афарызма мэтазгодна разглядаць як яго лінгвістычную ўласцівасць. Абагульненасць зместу набывае ў афарызмах адметны характар – універсальнасць (усеагульнасць), калі паведамляецца толькі пра цэлыя класы неадзінкавых аб'ектаў, колькасць якіх кагнітыўна нерэlevantная для носбітаў мовы (у нейтральнай пазіцыі выказвання – па-за кантэкстам). У такой якасці абагульненасць зместу не ўласціва ніякім іншым звышслоўным адзінкам, акрамя афарызма, таму мае для яго аблігаторны і катэгарыяльна вызначальны (субстанцыянальны) характар. Фармальным паказчыкам адрознення афарызма ад любых іншых (у тым ліку факталагічна абагульненых) фраз з'яўляецца немагчымасць яго спантаннага ўжывання ў дачыненні толькі да абмежаванага мноства аб'ектаў або да пэўнага адзінкавага аб'екта (без узнікнення кагнітыўнай супярэчнасці паміж зместам паведамлення і прэсупазіцыяй). Адлюстроўваць рэчаіснасць у плане яе ўніверсальнага абагульнення афарызм можа як у прамым, так і ў пераносным значэнні (цалкам або часткова). Аб'ектыўным крытэрыем кваліфікацыі цалкам або часткова пераасэнсаванай фразы як афарызма з'яўляецца ўніверсальная абагульненасць яе агульнага значэння (пераноснага або прамога). Паколькі (універсальны) абагульнены змест – гэта спецыфічная якасць, паводле якой афарызмы адрозніваюцца ад усіх іншых звышслоўных адзінак, такую якасць мэтазгодна кваліфікаваць як афарыстычнасць.

Афарыстычнымі з лінгвістычнага пункту погляду могуць быць толькі тыя звышслоўныя адзінкі, якія маюць універсальны абагульнены змест. Такое разуменне якасці афарыстычнасці дазваляе адназначна акрэсліць аб'ём афарызмаў як асобнай катэгорыі лінгвістычных адзінак і проціпаставіць іх, з аднаго боку, усім фразеалагізмам і крылатым выразам, а з другога, усім іншым (неафарыстычным) устойлівым фразам і фразавым тэкстам.

ЛІТАРАТУРА

1. *Іванов, Е. Е.* Лингвистика афоризма / Е. Е. Иванов. – Минск : Выш. шк., 2018. – 304 с.
2. *Королькова, А. В.* Русская афористика / А. В. Королькова. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 344 с.
3. *Шарманова, Н. М.* Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. М. Шарманова. – Кривий Ріг, 2005. – 217 л.
4. *Іваноў, Я. Я.* Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.
5. *Іванов, Е. Е.* Лингвистика афоризма / Е. Е. Иванов. – Могилёв : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – 156 с.
6. *Іваноў, Я. Я.* Дыферэнцыяльныя прыметы афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2004. – 160 с.

7. *Іваноў, Я. Я.* Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2003. – 194 с.
8. *Леванюк, А. Я.* Лексіка-граматычныя і семантыка-стылістычныя асаблівасці беларускага паэтычнага афарызма : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. Я. Леванюк; Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск, 2002. – 19 с.
9. *Назаранка, Ю. В.* Выслоўе ў мове твораў Якуба Коласа : камунікацыйна-маўленчы статус, класіфікацыя, моўна-стылістычныя асаблівасці : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / Ю. В. Назаранка; Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск, 2003. – 21 с.
10. *Мечковская, Н. Б.* Жанры афористики и градация высказываний по степени идиоматичности / Н. Б. Мечковская // Жанры речи. – 2009. – Вып. 6. – С. 79–111.
11. *Іваноў, Я. Я.* Лінгвістычныя прыметы афарыстычных адзінак / Я. Я. Іваноў // Ученые записки ВГУ им. П. М. Машерова. – 2018. – Т. 27. – С. 78–84.
12. *Іваноў, Я. Я.* Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст. : тлумачальны слоўнік / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. – 164 с.
13. *Словарь афоризмов и цитат из польской литературы XVI–XX веков / под ред. Е. Е. Иванова.* – Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2005. – 104 с.
14. *Иванов, Е. Е.* Русско-белорусский паремиологический словарь / Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко. – Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2007. – 242 с.
15. *Іваноў, Я. Я.* Польшка-беларускі парэміялагічны слоўнік / Я. Я. Іваноў, С. Ф. Іванова; прад. і ўступ. арт. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2007. – 192 с.
16. *Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік = English-Belarusian Paremiological Dictionary / пад рэд. Я. Я. Іванова.* – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 240 с.
17. *Іваноў, Я. Я.* Афарыстыка мовы мастацкага твора. Паэма Якуба Коласа «Новая зямля»: лексікаграфічны аспект / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2004. – 84 с.
18. *Иванов, Е. Е.* Английские пословицы: из литературы и в литературе: этимология, функционирование, варианты / Е. Е. Иванов, Ю. А. Петрушевская. – Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. – 76 с.
19. *Гаўрош, Н. В.* Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў / Н. В. Гаўрош, Н. М. Някловіч. – Мінск : Выш. школа, 2012. – 638 с.
20. *Леванюк, А. Я.* Майстры кажуць...: беларускія літаратурныя афарыстычныя выслоўі : слоўнік афарызмаў / А. Я. Леванюк. – Брэст : БрДУ імя А. С. Пушкіна, 2010. – 161 с.
21. *Иванов, Е. Е.* Универсальное высказывание и афоризм / Е. Е. Иванов // Весн. Віцеб. дзярж. ун-та. – 2006. – № 2 (40). – С. 88–93.
22. *Ахманова, О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 608 с.
23. *Кузьміч, В.* Жгучий глагол: словарь народной фразеологии / В. Кузьміч. – М. : Зеленый век, 2000. – 285 с.

24. Шкраба, І. Р. Крынічнае слова : беларускія прыказкі і прымаўкі / І. Р. Шкраба, Р. В. Шкраба. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1987. – 286 с.
25. Жуков, В. П. Словарь русских пословиц и поговорок / В. П. Жуков – М. : Русский язык, 1991. – 544 с.
26. Ridout, R. English Proverbs Explained / R. Ridout, C. Witting. – London : Pan Books, 1969. – 223 p.

Generalization of meaning acquires a specific character of universality in aphorisms, when whole classes of non-single objects are mentioned, and their number is cognitively irrelevant for native speakers. The universal generality of reality is the main categorical feature of an aphorism.

Поступила в редакцию 21.03.2019